

БОРИСЛАВ АНЂЕЛИЋ

О ОДГОВОРНОСТИМА КРИТИКЕ ДАНАС

У контексту разговора "О филмској естетици, етици и политици у последњој деценији века", није без основа вратити се још једном на филмску критику и размотрити њене облике, улогу и одговорност.

Ово утолико пре, што је све изразитије слабљење њеног утицаја и значења. У критици данас и овде, али и у свету, влада неодговорност према самој себи, самим тим и према филмској уметности. Криза критике, нажалост, јавља се у свим уметностима. Као да су спектакуларност и информативност потиснуле знање и аналитичност, а површност и духовитост мисао и синтезу.

Том контексту, одговорност критике за сопствену будућност скоро да је истоветна са одговорношћу критике за будућност самог филма. Да би се могла размотрити одговорност критичара за будућност критике и филма, мора се размотрити његова одговорност за садашњу ситуацију.

Општи ниво критике је у радикалном опадању. Разлози су вишеструки. Лежерност којом се бирају сарадници, при чему преовлађује својеврсна практична страна унутрашње организованости медија, доводи до бујања импровизације коју карактерише опадање квалитета језика и анализе филмских плодова.

Једно од неминовних питања је и то каквим простором данас критика располаже у средствима информисања, од дневних листова до телевизије и радија. Супротно све агресивнијем наступу филмске индустрије, руковођење превасходно профитабилним интересом, тј. продукцијским квантитетом и пратећим медијско-маркетиншким активностима везаним за промоцију и пласман производа филмске индустрије, свака подробнија анализа би показала да се простор

филмске критике прогресивно смањује и да је политика издавача, или медија, окренута ка другим видовима комуницирања са филмском индустријом.

Дакле, чињеница је да се критичарев простор у средствима информисања радикално смањује, док се све више шири популистичко информативно, чак пропагандно, праћење феномена филмске уметности, које постаје доминирајући начин медијске комуникације филма и гледалаца.

Да ли то значи да се може и без филмске критике и критике уопште? У извесном смислу - да! Уметничко дело, или комерцијални производ филмске индустрије, може да егзистира и без критике. Али, ако нема критике нема ни релевантно успостављених критеријума вредности. Сами уметници, дакле ствараоци, нису способни да успоставе ове критеријуме, из простог разлога што субјект никад не може себе да сагледа као објект. То значи да без критике нема вредновања филмске уметности. Постоји само својеврсни маркетиншки критеријум "продате карте".

Да ли је могуће у времену садашњем преокренути положај критичара? Питање није само реторичке природе.

Однос филмског критичара и филма данас мора бити амбивалентан. У дигиталној ери модерне изражајне форме постају све софистицираније и апстрактније. Из међусобног односа стварности и изражајне форме ишчезао је слободни систем односа између онога што означава и онога што је означено. Другим речима, савремени филмски језик на иманентан начин врши демонтажу сопствене традиције.

Трагајући за одговором каква је судбина критичара у данашњем времену, морамо се запитати како се критичар поставља према филму, према изразу који и сам тражи нови начин тумачења. Улога критичара као пасивног посматрача није више могућа. Није више довољно посветити се анализи саме драматургије филмског наративног тока и из тога изведених уметничких резултата на плану глуме, монтаже, камере и томе слично. Критичар мора поново да размотри своја оруђа за дешифровање и анализу филмског остварења. Оно што многи оправдано меарају савременој филмској критици, је управо њена неспремност да дубље продре у саму срж филмског језика који сачињава спој разних уметности.

Може ли се критичар одупрети с једне стране интеграционом таласу "филмске индустрије", а с друге доминирајућем тренду "комерцијалне" свести информационих система? Да ли прагматизам индустрије треба дочекати етичким прагматизмом професије?

Неке критичаре је "апсорбовао" систем поверивши им задатке и одговорности које критичару одузимају веродостојност, непристрасност и спокојство. Отуда је права одговорност филмске кри-

тике да за сопствену будућност сачува интегритет критичког мишљења као савести и свести свога времена. Да би била од користи за садашњост и за будућност, критика изнад свега мора бити слободна. Мора бити у могућности да каже тачно оно што осећа да мора бити речено. На том путу критику данас очекују многа тешка искушења и много разноврсних облика "цензуре". Данас у свету нема савременог друштва у коме не постоји нека врста директног или индиректног притиска на критичара, било из редова политичког естаблишмента, било из редова интересних сфера филмске и информативне индустрије. При томе није без значаја ни софистицирана свест личног интереса оличена у "само-цензури".

Из тих разлога данас, када је улога критичара у "критичном" положају, одговорност критике је већа. Филмској критици је неопходно повратити простор и достојанство истинског вредновања. Кроз своје обраћање, критика треба да припрема и ствара услове, сугестије и путоказе будућности филма. У иманентној улози подређености стваралачком резултату, филмска критика мора из пасивног положаја размишљања да потражи своје место у стварању критеријума релевантног одабира и критичке свести окренуте новој публици у следећем миленијуму.

Питање одговорности филмске критике мора се поставити као свесна и савесна, професионална и стваралачка, лична и људска одговорност, према себи и филмској уметности уопште.

Епилоџ

Мада постоји велики број критичара, југословенска филмска критика, уз часне изузетке, готово да и не постоји. Зашто?

Зато што од домаћих филмских редитеља не тражи да буду сведоци свога доба. Не тражи да филм, ако је уметност, а јесте, буде дело које својом формом и сликом исијава квинтесенцију времена и човека у времену, као што то чине дела једног Куросаве, Фелинија, Бергмана, или Тарковског, на пример. Филм није имитација живота, мада из њега клија. Одговорна дужност критике је да нашем гледаоцу приближи и тумачи ауторске личности, пре свега домаћих писаца, редитеља, глумаца и свих осталих који творе уметничко дело. Наши филмски ствараоци, нажалост, још увек трагају за својим тумачима.

Borislav Andjelić

ON RESPONSIBILITIES OF CRITICISM TODAY

Summary

Film criticism is in crisis. If current processes continue, the film critics shall, by no means, become the dinosaurs of the digital era!

This is why the responsibility of film criticism today for its own future, is almost equal to the responsibility of the criticism for the future of the film itself. In that sense, the issue of the responsibility of film criticism can, and has to be viewed as an expert and moral renewal for the profession, but also as an expression of loyalty to film art and its authors. Creation of critical consciousness and conscience, turned towards expression and audience in the millennium to come, makes room to the new, original relation towards the art of film.